

Kiűzetés

Motó: „Szülőföldem szép határa
Meglátlak-e valahára?”

Az 1946-os sváb kitelepítés Soroksárt sem kímélte. Az őslakosság jelentős részét vonatra rakták, ki-ki szegényes batyujával indulhatott földönfutóként – házat, földet maga mögött hagyva – Németország felé. E szomorú esemény hatvanadik évfordulóján saját élményeim tükrében szeretnék emlékezni és emlékeztetni a történetekre s érzékelteni az akkori körülményeket.

Soroksáron születtem 1930-ban. Szüleim kispasztok voltak. Stefánia utcai kis családi házunkban laktunk. Szüleim földműveléssel, két kezük becsületes munkájával teremtették meg mindazt, ami a megélhetéshez kellett. Papámnak volt egy lova, amit nagyon megbecsült, hiszen a legfőbb segítsége volt a napi munkájában. Általában négy tehenet tartott. A tejüket a környéken adtuk el, a felesleget néha a „milimárik” hordták el a városba. A takarmányt is mi termeltük meg. Rozsot is arattunk. A mama minden héten saját lisztből dagasztott kenyeret, amit a környékbeli pék sütött meg. Évenként két disznót hizlaltunk, majd levágásuk után a hurkát, kolbászt, szalonnát sorjában elfogyasztottuk. A hentesnél nem túl sűrűn kellett pénzt hagyni. Csirkét, kacsát is tartottunk, ezeket vasárnaponként, ünnepnapokon fogyasztottuk.

Korai krumplit is termeltünk. Viszonylag jó áron lehetett értékesíteni, ez volt a tej mellett a másik bevételi forrásunk. Az akkori emberek takarékoságára jellemző, hogy még a kukoricaszár csutkáját is (melynek leveleit a tehenek ették meg) kévébe kötötték, s a következő nyáron ezzel tüzeltek, ezen főzték meg az ebédjüket, s melegítették meg az üstben a mosásra szánt vizet.

Nagyjából minden soroksári gazdálkodó így élt, a tehetősebbek is, csak ők más nagyságrendben termeltek. Valamennyien szorgalmasan dolgoztak. Soroksár méltán érdemelte ki a „Budapest éléskamrája” címet.

Emlékeimben él még a régi Soroksár. A fehérre meszelt tiszta házai, a rendben tartott utcák. A lovas kocsik zörgése amint a gazdálkodók reggel a mezőre indultak, vagy este, amikor a napi munkából fáradtan, olykor takarmánnyal, terménnyel megrakodva hazatértek.

A társalgás nyelve túlnyomórészt a soroksári sváb dialektus volt. Svábul beszélünk egymás között, a hentesnél, fűszeresnél is így vásároltunk. Aki a kocsmába ment, nem fröccsöt, hanem spritzert kért. Játék közben mi, gyerekek is őseink nyelvén beszélünk. Még a magyar fiúk és lányok legtöbbször is megtanulta a nyelvünket. Ez akkoriban természetes dolog volt. Az országban bárhol bármilyen nemzetiségű emberek laktak egy községben, a saját nyelvükön érintkeztek. A közérdekű dolgokat általában kidobolták. Ez úgy történt, hogy a kisbíró a nyakában lógó pergődobbal utcáról utcára járt. Bizonyos szakaszon-

ként megállt, egy ideig dobolt, majd – miután az ott-hon tartózkodó emberek köréje sereglettek – kis fűzetéből hangosan felolvasta a hirdetnivalót a lóvizittől a kutyaoáltásig.

Soroksáron az állam által kinevezett főjegyző működött a maga apparátusával, de a tulajdonképpeni előjáróság soroksári polgárok közül választott esküdtekből állt, élükön az ugyancsak választott bíróval. Jól emlékszem Weisz Józsi bácsira, aki gazdálkodó ember volt, s bíróként bölcs megfontolással, igazságosan, köztiszteletben álló emberként intézte Soroksár ügyes-bajos dolgait.

Jött azonban a háború, s vele együtt a sok borzalom! A közeledő front miatt Soroksárt kiürítették. Az emberek többsége Pesterzsébetre kényszerült. Akinek lova, kocsija, tehene volt, takarmánnyal együtt magával vitte, s mindenféle kényszer-megoldásokkal próbálta átvészelni a fenyegetően sötétnek ígérkező jövőt. Az állatállományt mindkét hadsereg dézsmálta, a visszavonulók és az előrenyomulók egyaránt. Az utóbbiak hol tehenet vittek el élelmezési célra, hol lovat a seregnek. Volt ahol cserébe ott-hagytak egy-egy kiselejtezett lovat.

Mi, a nagyszüleimmel, két nagybátyámmal és nagynénémrel együtt költöztünk Erzsébetre. A négy családból ki-ki egy lovat, egy tehenet vitt. Mire hazajöhettünk, egy tehén és egy póniló maradt összesen. Több mázsza kukoricát is vittünk, még vetőmagra való sem maradt belőle, tavasszal úgy kellett kölcsönkérni. A Kisfaludy utca 3-ba költöztünk. Ez az utca a Kossuth Lajos utcával északi irányban volt szomszédos, ma már nincs meg, a városrendezés során megszüntették.

Sokkal nagyobb baj is történt azonban velünk, mint az elszegényedés. Már érkezésünkkor beszéltek az emberek, hogy az oroszok a német nevéket összeszedik és munkára viszik. Soroksáron a közben hazaköltözöttek közül szedték össze a munkára fogható férfiakat, nőket. Elvitték két nagybátyámat is. Mi még Erzsébeten voltunk. Egy este nálunk is kopogtak. Karszalagos civilek jöttek be. Ezek az új hatalom megbízottai voltak, s elvitték a papát, mint utóbb kiderült egy szovjet szénbányába. Három év után jött csak haza. Csont sovány volt, de túlélte a viszontagságokat. Egyik nagybátyám öt év múlva jöhetett, a másik belehalt a megpróbáltatásokba. Övegyet és árvát hagyott maga után.

Soroksáron közben új előljáróság vette át az irányítást. Tevékenységük nem sok jót hozott a helyi polgároknak. Nekik is aktív szerepük volt „málenkij robot”-ra való elhurcolásban, az internálásában, a kitelepítés előkészítésében.

Amikor hazajöttünk Soroksárra, befogtuk a póni-lovat a megmaradt lovas kocsiba, felraktuk, ami holmink még meg volt. A póni húzta, ahogy tudta, mi meg, a három csonka család, nagypapával, nagymamával együtt körbefogtuk, toltuk a kocsit. Hazatérve a Stefánia utcába költöztünk s még néhány hónapig együtt laktunk. (A legtöbb helyen így tettek, ezt gondolták biztonságosabbnak.)

Tavasszal keservesen ment a szántás-vetés. Néha akadt kölcsön-ló (szörnyen silány lovak voltak szegények). Bizony döcögve haladt az eke, de szántani kellett. Az emberek ebből éltek. Nyáron gyalog jártunk ki a határba, a kéziszerszámokat a vállunkon cipelve. Együtt aratott a család, amelyet nagypapa és nagymama fogtak össze. A szántás, kaszálás férfimunka volt, ehhez csak a nagypapa értett. Jó szívvel segített. Engem is ő tanított meg minderre.

1945 nyarán nemcsak a hétköznapi élet volt keserves. Az itthon maradt férfiak, nők egy részét internálták. Velük a politikai rendőrség tagjai – akik gátlátalan, brutális egyének voltak – foglalkoztak.

Az újságok, s a rádió egyre hangosabbak lettek. „*Ki a svábokkal!*” – lett a hangzatos jelszó. Mezőkövesdről '45 nyarán érkeztek az első emberek, akik azt hangoztatták: őket a svábok helyére hívták. Többek között learatták a még lábon álló gabonát is. Igaz, csak a szokásos arató-részt kérték.

Az új községi előljáróságon is tevékenykedtek. Az ezzel megbízott tisztségviselők (rendőri segédlettel) kezdtek sváb házakat elkobozni, az őslakosok helyére érkezők számára. Volt olyan eset, hogy bementek egy házba s közölték: „*egy óra múlva ez a ház a benne levő holmival együtt már nem a maguké*”. A szomszédok, ismerősök mind rohantak kihordani élelmet, ruhát és bútorokat. Az állatokat – ahol voltak – ott kellett hagyni. Senki sem mert ellenkezni, nem volt tanácsos. Az embereket már megfélemlítették.

A nagynénémnél egy házaspárral megjelent tisztviselő közölte, hogy a közeljövőben ki fogják telepíteni a családjával együtt. Házuk a magával hozott házaspáré lesz. A lovat, a kocsit, a gazdasági szerszámokat és az ólban lévő hizott disznót másnap rendőri segédlettel elviszik... Csak ketten voltak az unokaöcsémel. Másnap jöttek is rendőrrel a követelődzők. Megkapták a lovat, a kocsit, a szerszámokat. Az új gazda még az ostort és a lópokrócot is követelte. Azt is megkapta. Csupán egy valami nem volt meg: a hizott disznó. A rendőrség kérdésére nagynéném elmondta: „*este a disznó még meg volt, reggel már nem volt meg*”. (Eddig igaz is volt a dolog.) Hozzátette, az éjjel nem hallott zajt, de ha hallott volna, akkor sem mert volna kijönni. Valójában kétségbeesésében még előző délután hentest hívott, aki az

a disznót kicsalta az ólból, s fejsze fokával leütötte (hogy ne visítson, mikor leszúrják). Amint elkészült a hurka, kolbász, a feldarabolt hús, az unokaöcsémel éjjel szatyorral elhordtuk a Stefánia utcai házunkba, ahol az igazi gazdája számára tároltuk. A disznóvágás után (a hajnali órákban) gondosan összetakarítottunk. Másnap a követelődzők nemhogy disznót, de szőrszálat sem találtak. Az egész nem volt veszélytelen vállalkozás.

Közben sikerült egy lóra szert tennünk. Igaz, hogy csontos, háborút megjárt katonaló volt, de húzta a kocsit, az ekét. A mamával két disznót hizlattunk. Egyet levágtunk, egyet beleadtunk a ló árába. Az infláció addigra már olyan méreteket öltött, hogy csak csereberélni lehetett. Adtunk még érte: tyúkot, bort, szénát és ruhaszövetet is, de boldog lótulajdonosok lettünk.

1946 tavaszán már a tizenhatodik évemben jártam. Nagypapámmal közösen kezdtük a szántás-vetést. Lovas kocsival indultam hozzá. Sohasem fogom elfelejteni: április 17. volt és Nagypéntek. A kerítésen két-két hatalmas plakát függött, egyiken magyarul, a másikon németül viritott a cím: *Kundmachung*. Ez a kitelepítés!

A plakátok körül emberek csoportosultak, olvasva a számukra döbbenetes szöveget. Én is félre álltam a kocsival, hogy tanulmányozzam. A farizeusi szövegből kiderült, hogy megkezdődött a svábok „visszatelepítése”. Mintha közben nem telt volna el közel kétszázötven év. Mintha a dolgos, szorgos, takarékos svábok nem virágoztatták volna fel a községeket, sok mindennel ellátva a városokat. Elfelejtették elolvasni, hogy az I. világháború hősi emlékművén hány sváb név volt, akik mind életüket áldozták a magyar hazáért.

Visszatérve a plakáthoz: emlékezetem szerint ismertették a kitelepítés során alkalmazott szempontokat, úgy tudom, azt is leírták, hogy mennyi csomagot lehet vinni. Közben megtapasztaltuk: Soroksár le van zárva. A kivezető utakon rendőrök őrködtek. Aki gyárba járt dolgozni, igazolást kapott, hogy kiengedjék. A HÉV-szerelvények füttyülve vágattak végig Soroksáron. Csupán községünk két szélén állhattak meg: a Járványkórháznál (a Haraszti úton) és a Téglagyárnál (a mostani Pepsinél).

A környező községek (pl. Alsónémedi) gazdálkodói terményeiket lovas kocsival hordták valamelyik pesti piacra. Útjuk Soroksáron keresztül vezetett. Az ő kocsijukra is felült egy önkéntes – polgári ruhás – rendőr és felügyelte útjukat. A kocsinak lehetőség szerint, trappban kellett Soroksáron végig mennie. Se fel, se le nem szállhatott senki. A községben tilos volt bármit is le- vagy felpakolni. Az utcákon kellő számú rendőr járőrözött. A partizánok egyenruhás csapata is fegyveresen cirkált. Ezek különösen a bevagonírozás során viselkedtek erősen kifogásolható módon. A Fő utcán a rendőrség egy bűnügyi részlege is megnyitotta hivatalát. Ha egy kitelepítésre ítélt ember, akár rokonnak, szom-

szédnek, ismerősnek bármit – akár megőrzésre, akár ajándékba – átadott (lehetett az lószerszám, ekekapu, hízott disznó, kotlóstyúk kiscsirkéstől, ló stb.), lopásnak minősült. Akit elkaptak, bizony meghurcolták érte. Volt, aki ezért néhány havi elzárás-sal bűnhődött.

Közben megkezdődött az összeírás. Házzól házzól jártak az erre megbízott személyek. Előre ki nyomtatott kérdőíveket tölthettek ki minden családról. Az emberek bizonytalanok, döbbenek voltak. Egymás között tanakodtak, ki mit hallott, mit tud a bizonytalanul ígérkező közeljövőről. Elterjedt a hír: tüntetés van készülöben, melynek során azt akarták követelni, hogy előbb a „*málenkij robot*”-ra hurcoltakat hozzák haza, s ha az ezért csonka családok már egyesültek, akkor lesznek hajlandók elmenni. A tiltakozás gyülekezőhelye a volt parkettagyár üres területe lett volna. Ez az akkori Vécsey utca (ma: Láng Endre utca) mentén egészen a vasútállomásig húzódt.

A kitűzött napon reggel nyolc órakor indult volna a tüntető menet, táblákra festett feliratokat magasra tartva, gondolom Soroksár központja felé. Negyedórával korábban azonban megjelent egy rendőrségi riadóautó, s pontos információik alapján kiemelték a tömegből mindazokat, akiknek a szervezésben bármilyen része volt. Közöttük volt apai ágról az egyik nagynéném. Nagybátyámnak az akkori Vécsey utca 66. sz. alatt (Láng E. u. 68.) volt asztalosműhelye. Nagynéném ott festette a táblákra a tüntetés feliratait.

A letartóztatásokat követően persze a tüntetésből nem lett semmi. Nagybátyám és nagynéném is (akit egy ideig Erzsébeten tartottak fogva a rendőrség pincéjében) felkerült a kitelepítendő listájára. Később tudtuk meg, hogy őket különben nem vitték volna.

Az események mentek a maguk útján. Jött a kisbíró a dobjával, s kihirdette: a kitelepítendő listája az Otthon moziban tekinthető meg. Az Otthon mozi üres nézőterét megtöltötte az érdeklődők sokasága. A falak körös-körül listákkal voltak teleragasztva. A nevek előtt sorszám szerepelt. Emlékeim szerint hat-ezer körüli szám volt a legnagyobb. A név után persze a lakcím és a megjelölés szerepelt, hogy minek alapján került az illető a jegyzékbe. Négy kategória volt. Az első a volt SS-katonákra és családjukra, a második Volksbund-tagságra vonatkozott. A harmadikba azok kerültek, akik az 1941-es népszámlálás során német nemzetiségűnek vallották magukat, a negyedikbe pedig mindazok, akik ugyanakkor német anyanyelvüket vallották be.

Közölték a jogorvoslati lehetőséget is: írásos kérelmet lehet benyújtani a Mentés Bizottsághoz. Az említett testület persze nem kapkodta el a dolgát. Imitt-amott lehetett csak felmentésről hallani, arról is inkább csak a harmadik-negyedik transzport indulása előtt. A negyedik kategória alapján elmarasztaltak felé bizonyultak kissé engedékenyeknek.

Ide tartozik még: mint utóbb kiderült: az 1941-es népszámlálás során a számlálóbiztos sok helyen nem is kérdezett rá az anyanyelvre, nemzetiségre, s az adott rovatba automatikusan a németet írta az egész rábizott körzetben. Ilyen helyen aztán vitték az egész környezetet, hiába volt a reklamáció.

Ismét eltelt néhány nap. Újból jött a kisbíró. Kido-bolta, hogy aki a listán ettől a sorszámtól addig a sorszámgig van kiírva, menjen vagonszámért. Aki érintve volt ment is. Egy-két nap múlva újabb dobolás következett. Akinek kocsija lova van, holnap reggel gyülekezzen a templom előtti téren, a kitűzött időpontban (talán 7 óra körül). Hozzá tették a „szíves” invitáláshoz: aki elmulasztja, azt a rendőrség hat hónapra internálja. Mindenki komolyan vette hát az értesítést. Másnap reggel a sok lovas kocsit ott volt a téren. Nekünk is volt lovunk, s miután a papám még orosz szénbányában sínylődött, nekem kellett megjelennem.

Menetelve egy szakasz rendőr érkezett. Óvatosan megszámláltam őket: harmincötven voltak. Minden rendőr annyi lovas kocsit kapott, amennyi egy-egy vagonra való ember csomagjainak az állomásra fuvarozásához kellett. Az élen haladó kocsit bakján a rendőr is fenn ült, utána soroltak be a többi oda besztott fogatok. Az első transzporttal Soroksár északi részéből vitték az embereket. Nekem az akkori Kiss Ernő utcába (ma: Szabóky Rezső utca) kellett egy udvarba betolatni. Az ott lakók (munkásemberek voltak) úthoz öltözöttek, becsomagolva készenlétben vártak bennünket. Nem ellenkeztek, beletördtek sanyarú sorsukba. A felrakódás hamar megtörtént. Amikor már az utcán voltunk, a rendőr lezárta a lakást, lepecsételte a kaput. A kis ház lakói közül volt, aki sírva csókolta meg a kapufélfát. Én is velük sírtam.

Mután kis kocsit-ozlopunk ismét összeállt, rendőri vezérlettel indultunk a MÁV-állomás felé. Akiknek a holmijait vittük gyalogosan jöttünk velünk. Az öregek, betegek fent ültek a kocsin. A szállítást szervező rendőrszakasz tagjai, mindemellett hogy tették a dolgukat, kultúráltnak viselkedtek. Biztos átérték az emberek bánatát. Útközben megtorlódott a kocsisor. A magukat partizánnak nevező egyenruhások iktattak közbe egy ellenőrző állomást. Ott ahol a Vécsey utcára kellett rákanyarodni, átkutatták az emberek csomagjait. Ahol egy üveg pálinkát találtak, azonnal elkobozták, pedig az esetleges rosszulletek esetén a hosszúnak ígérkező úton bizonyára szükség lett volna rájuk. A mutatósabb bakancsokra is ráfogták, hogy kincstáriak, s elvették a gyalázatosak. A már földönfutóvá tett emberek kis motyójából még mindig volt képük valamit elvenni. Nekik lógott géppisztoly az oldalukon, hát játszottak a nagy legényt.

A csomagellenőrzés után, a parkettagyár üres területén keresztül közelítettük meg – az állomásépülettől északra – a szélső vágányra állított vagon-sort. A szerelvény – egyelőre mozdony nélkül – negyven

vagonból állt. Az első harmincöt kocsin krétával írt, jól látható sorszám állt – 1-35-ig. A vagon száma alapján ki-ki megtalálhatta az előre kijelölt helyét. Egy vagon a kísérő rendőrök számára volt fenntartva, egy pedig a Vöröskeresztnek. Külön kocsiiban tárolták az útra összegyűjtött élelmiszert – ezt napokkal az indulás előtt kellett összeadniuk a kitelepítendő embereknek – egy kocsiiban főztek, az ötödik funkciójára már nem emlékszem. Az egész szerelvény marhavagonokból állt. A vagonokba már berakott emberek a kocsik oldalára feliratokat írtak krétával. Ilyenek például: „Szülőföldem szép határa. Meglátlak-e valahára?“, vagy „Isten veled Budapest, mostott krumplid sose lesz!“. „Wir haben Ungarn zu Paradies gemacht, Ungarn hat uns zur Bettler gemacht!“ (Mi Magyarországot Paradicsommá tettük, Magyarországot bennünket koldussá tett). Minden vasúti kocsi oldalán hazulról hozott feszület lógott.

Május volt, virágzott az akác, az orgona, azzal is felvirágozták a vagonoldalt.

Miután az aznapi szállítási feladatot elvégeztük, hazamehettünk. Én is letettem a kocsit, lovat, s persze gyalogosan, indultam vissza az állomásra. Rengeteg ember volt már ott. Rokonok, ismerősök, barátok búcsúbeszélgetése, sírás, ölelkezés. Egy másik vágányon ott állt már a gőzmozdony. Vízrel töltötték fel, olajozták – amint kellett – majd rátolattak a szerelvényre. Már délután volt. A jelenlévő hivatalos közegek – fontoskodva – beszállásra szólítottak fel, a búcsúzkodásra kijött embereket pedig hátrább terelték. A forgalmista jelzett, a mozdony egy hosszút – fájdalmasat – sípolt, majd lassan elindult a szerelvény. Akik fenn voltak, a nyitott vagonajtókból integettek sírva, akik búcsúzni jöttek ki, a peronon könnyeztek, onnan integettek vissza. A szerelvény vitte a sok hontalanná tett, koldusbotra juttatott, megalázott embert. Nemzedékek szorgalmas munkájának eredménye, a takarékos, kuporgató sváb emberek által összegyűjtött javak itt maradtak, az már nem fért bele a batyuikba. A vonat az iparvágányon Erzsébet-Kispest irányba kanyarodva lassan eltűnt a reménytelennek tűnő messzeségben, utasai elől is messze tűnt a szeretett szülőhely látványa.

Összesen négy kitelepítő vonatnál kellett a szállítási munkában részt vennem. Az ötödik – miután nem volt teljes szerelvény – Vecsésen került kiegészítésre. Mindegyik szerelvényt Soroksár más-más körzetéből rakták meg utasokkal. Az indulásra való felkészítés hasonlóan szomorú esemény volt, mint az elsőnél. Akik valamelyik internáló táborban sínylődtek, azokat az indulásuk előtti nap délutánján engedték ki, hogy másnap ők is útra kelhessenek. A Mentésítő Bizottságon, úgy a harmadik-negyedik szerelvény táján, egy hajszálnyit mintha engedtek volna. Imitt-amott egy-egy család felmentést kapott, de azért így is bőven megtelek a vonatok.

A mi családukból is sokakat elvittek. A barátok, ismerősök mellett valamennyi induló vonaton volt nagynénim, nagybácsim, unokatestvérem. A harmadik szerelvény apai nagyszüleimet, a negyedik nagyszüleimet az anyai ágról is magával vitte. Anyai nagymamám férje, vérszerinti nagyapám az első világháborúban halt hősi halált. A nagymama itt maradt három gyerekkel. Egy négyéves kislánnyal, s egy hároméves kislánnyal (majdani mamámmal), és egy három hónapos leánykával. A fiát felnőttként „málenkij robot“-ra vitték. Nagybátyám belehalt a kegyetlen megpróbáltatásokba, éhezésbe. Ott maradt örökre.

Nagymama a férjét, a fiát adta Magyarországment, mégsem maradt itt számára hely. Később újra férjhez ment. A második nagypapa is segítőkész, jó szándékú ember volt. Családukból rajtunk kívül egy nagybátyám és családja maradhatott itthon, a többieket mind elvitték. A kitelepítettek helyére új emberek jöttek, vagy már itt is voltak. Soroksár körülzárását, miután az ötödik vonat is elment, feloldották. Az élet bár döcögve, de ment tovább, csak a régi értelemben vett Soroksár nem volt többé.

Napok, hetek múltán, szórványosan jöttek levelek rokonoktól, barátoktól. Hírt adtak a viszontagságos újrakezdésről. Eleinte a válaszlevelek elküldése sem ment egyszerűen. Valahonnan megtudtuk: az *Osztrák Vöröskereszt* foglalkozik a levelek továbbításával. A hozzátartozóknak írt leveleket nekik címzett borítékba tettük, majd az egészet egy újabb borítékba. Ezen már az *Osztrák Vöröskereszt* címe volt. Ott feltepték a külső borítékot, a benne levőt viszont továbbították.

Évek múlva egyénileg vagy csoportosan hazahaza látogattak az elűzött soroksáriak. Hazahozta őket a szülőhely iránti szeretet, a temetőben nyugvó elődök iránti kegyelet. Volt, amikor egy-egy csoport jelentősebb összeget hozott, amit a kintiek gyűjtöttek. Tudomásom szerint hozzájárultak a templom felújításához, az új orgonához. A Művelődési Ház javára is adtak az évek során. Nekik még mindig az jelenti az otthoni harangszót, ami a soroksári templom tornyában kondul meg.

Amikor az általam soha nem feledhető emlékeimet igyekeztem papírra vetni, valóságghű fogalmazásra törekedtem. A hatvan évvel ezelőtti életről, történekekről, mint azokban résztvevő személy adtam számot. Természetesen a saját családukból sorsának alakulásán keresztül tudtam igazán bemutatni sok mindent, de a leírtak nagyjából jellemzőek voltak más családokra is. Talán –ha csekély mértékben is – hozzájárulhattam a régi Soroksár, a régi soroksáriak emlékének fennmaradásához.

Bieber Ferenc
soroksári lakos